

Έρευνα στην Εκπαίδευση

Τόμ. 13, Αρ. 2 (2024)

Ειδικό Τεύχος του Περιοδικού Έρευνα στην Εκπαίδευση. Πολυ-γραμματισμοί: εκπαιδευτικές και πολιτιστικές προσεγγίσεις.

Η μετάβαση του Ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος προς τον οπτικό γραμματισμό: Μια μελέτη των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών των Εικαστικών Τεχνών

Μόιρα Ραπανάκη, Μαρέττα Σιδηροπούλου

doi: [10.12681/hjre.37392](https://doi.org/10.12681/hjre.37392)

Copyright © 2024, Μόιρα Ραπανάκη, Μαρέττα Σιδηροπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ραπανάκη Μ., & Σιδηροπούλου Μ. (2024). Η μετάβαση του Ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος προς τον οπτικό γραμματισμό: Μια μελέτη των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών των Εικαστικών Τεχνών. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 13(2), 156–168. <https://doi.org/10.12681/hjre.37392>

Η μετάβαση του Ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος προς τον οπτικό γραμματισμό: Μια μελέτη των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών των Εικαστικών Τεχνών

A transition of the Greek educational system towards visual literacy: A study of the New Curricula of Visual Arts

Μόιρα Ραπανάκη

Υποψήφια Διδάκτορας | Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης |
krapanak@psed.duth.gr

Μαρέττα Σιδηροπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια | Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης |
masidiro@psed.duth.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος αυτού του άρθρου είναι να αναδειχθεί η συνάφεια των εικαστικών τεχνών με τον οπτικό γραμματισμό και οι πολλαπλές συνδέσεις του με άλλα γνωστικά αντικείμενα, όπως οι θετικές επιστήμες και η γλώσσα. Γι' αυτόν τον λόγο, έχει πραγματοποιηθεί βιβλιογραφική έρευνα για την χρήση του όρου “οπτικός γραμματισμός”, έτσι όπως εμφανίζεται αυτούσιος στα Νέα Προγράμματα Σπουδών των Εικαστικών Τεχνών Δημοτικού και Γυμνασίου. Παράλληλα, επιχειρείται να εντοπιστούν τα ίχνη του όρου ή οι έμμεσες αναφορές σε αυτόν στα Προγράμματα Σπουδών άλλων αντικειμένων. Επίσης, έχει γίνει μια καταγραφή της ιστορικής πορείας της εικαστικής εκπαίδευσης στο νεότερο ελληνικό κράτος από την ίδρυση του και εξής. Επιπροσθέτως, έχει πραγματοποιηθεί μια ανασκόπηση της πορείας της εικαστικής αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση από το 1995 μέχρι σήμερα. Να σημειωθεί, ότι ο επιθετικός προσδιορισμός που στα αγγλικά αποδίδεται ως “visual” στην

Τόμος 13 | αρ. 2 | Σεπτέμβριος 2024

Προτεινόμενη αναφορά: Ραπανάκη, Μ., Σιδηροπούλου, Μ. (2024). Η μετάβαση του Ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος προς τον οπτικό γραμματισμό: Μια μελέτη των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών των Εικαστικών Τεχνών. *Έρευνα στην Εκπαίδευση* 13 (2), 156-168. <https://doi.org/10.12681/hjre.37392>

Υπεύθυνη επικοινωνίας: Μόιρα Ραπανάκη | krapanak@psed.duth.gr

Ιστοσελίδα Περιοδικού: <https://ejournals.publishing.ekt.gr/index.php/hjre>

ISSN 2241-7303

Η ελληνική γλώσσα έχει δύο τρόπους απόδοσης: είτε “εικαστικός” που σχετίζεται με τις εικαστικές τέχνες, είτε “οπτικός” που αναφέρεται σε οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό διαμέσου της όρασης. Στα Νέα Προγράμματα, οι δύο αυτοί όροι συνδιαλέγονται σε μια διαρκή συνομιλία της τέχνης με την καθημερινή ζωή.

Λέξεις κλειδιά: οπτικός γραμματισμός, προγράμματα σπουδών, εικαστική εκπαίδευση, εικαστικές τέχνες

ABSTRACT

The purpose of this article is to highlight the relevance of visual arts to visual literacy as well as its multiple links to other subjects, such as science and language. In order to achieve this, a bibliographical research was conducted on the use of the term 'visual literacy' in the new curricula for visual arts in primary and secondary education, and an attempt was made to identify implicit references to the term in the curricula of other subjects. In addition, this text provides a historical overview of visual arts education in modern Greece since its inception, as well as the development of visual arts education in primary schools from 1995 to the present. It is important to note that the term 'visual' in English can be translated into two different terms in Greek: 'visual' which pertains to the visual arts, and 'optical' which refers to anything perceived through vision. New curricula intertwine these two terms in a constant conversation between art and everyday life.

Key words: visual literacy, curricula, art education, visual arts

1. Οπτικός γραμματισμός και εικαστικές τέχνες

Τα τελευταία χρόνια έχει διαπιστωθεί η σύνδεση των εικαστικών τεχνών με τον οπτικό γραμματισμό (Anderson, 2016). Μέσα από το μάθημα των εικαστικών καλλιεργούνται σχεδιαστικές δεξιότητες (Taylor, 2008). Η κατάκτηση σχεδιαστικών δεξιοτήτων είναι σημαντική, όχι μόνο επειδή ενθαρρύνει την δημιουργικότητα και την αίσθηση επάρκειάς των μαθητών, αλλά και επειδή συνδέεται με την ικανότητα της επιστημονικής διερεύνησης (Taylor, 2008). Θεωρητικοί της τέχνης, καλλιτέχνες αλλά και επιστήμονες αναφέρονται στην επιστημολογική αξία του σχεδίου, ως ένα εργαλείο κατανόησης του κόσμου, όπως αυτός γίνεται αντιληπτός μέσω της όρασης (Anderson, 2016; Taylor, 2008). Επιπλέον, η ικανότητα ανάλυσης ενός έργου τέχνης αποτελεί σημαντική οπτική δεξιότητα, που βρίσκει εφαρμογές στην αποκωδικοποίηση της οπτικής πληροφορίας και καλλιεργείται κυρίως στο μάθημα των εικαστικών τεχνών (Anderson, 2016). Τέλος το εικαστικό ημερολόγιο αποτελεί ένα εργαλείο οπτικοποίησης της σκέψης (Anderson, 2016; Letsiou, 2012). Οι μαθητές εξοικειώνονται με την χρήση του εικαστικού ημερολογίου κατά την διάρκεια του μαθήματος των εικαστικών στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο (Letsiou, 2012).

Μέσω της οπτικοποίησης της σκέψης, ο οπτικός γραμματισμός γίνεται μοχλός καλλιέργειας δεξιοτήτων, που σχετίζονται και με άλλα πεδία, πέραν των εικαστικών, όπως η δημιουργική γραφή (Σιδηροπούλου & Χριστοφή, 2019). Άλλωστε, η γραπτή γλώσσα έχει υλική υπόσταση, η οποία συνδέεται άρρηκτα με τις εικαστικές τέχνες και τον οπτικό γραμματισμό (Σιδηροπούλου & Χριστοφή, 2019). Η διδασκαλία των εικαστικών τεχνών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενεργοποιεί πολύπλοκες νοητικές διαδικασίες και κρίνεται ουσιώδης για την καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού (National Endowment for the Arts, 2015; Hardiman, 2017).

2. Εικαστική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Οι βάσεις για την εικαστική παιδεία, στο νεότερο ελληνικό κράτος, τέθηκαν στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του. Από τις περιορισμένες πηγές που υπάρχουν, φαίνεται ότι το Σχολείο των Τεχνών, όπως ονομάστηκε αρχικά, ιδρύθηκε στις 31 Δεκεμβρίου 1836 / 12 Ιανουαρίου 1837, με Βασιλικό Διάταγμα (Βασιλέας Όθων, 1836/1837; Δασκαλοθανάσης, χ.η.; Μπέτσου, 2017). Επρόκειτο για ένα σχολείο, που λειτουργούσε μόνο Κυριακές και αργίες. Ήταν οργανωμένο κατά τα δυτικά πρότυπα, κυρίως τα βουαρικά, και ήταν ανοιχτό σε όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου. Δεν υπήρχαν εξετάσεις ή κάποιο άλλο κριτήριο επιλογής για την εισαγωγή στην σχολή αυτή (Δασκαλοθανάσης, χ.η.). Ουσιαστικά η ίδρυση του Σχολείου των Τεχνών αποτελούσε μια πρώτη προσπάθεια του νέου κράτους να διαμορφώσει μια κραταιά αισθητική (Μπέτσου, 2017, 1:29).

Η διδασκαλία ελεύθερου και γραμμικού σχεδίου είχε εξέχουσα σημασία μέσα στο πρόγραμμα σπουδών (Δασκαλοθανάσης, χ.η.). Επιπλέον, οι σπουδαστές διδάσκονταν στοιχεία αρχιτεκτονικής και καλλιγραφία. Η ελαιογραφία υπήρξε το πρώτο, αμιγώς, καλλιτεχνικό μάθημα και διδάχτηκε από τον Pierre Bonirote, μαθητή του Ingres, κατά το 1840. Τον Bonirote είχε καλέσει στο Σχολείο των Τεχνών η φιλότεχνη Sophie de Marbois-Lebrun, Δούκισσα της Πλακεντίας (Δασκαλοθανάσης, χ.η.). Μετά την συνταγματική επανάσταση του 1843, το Σχολείο των Τεχνών χωρίστηκε σε τρεις τομείς, το Καθημερινό Σχολείο για τις βιομηχανικές τέχνες, το Ανώτερο Σχολείο για την καθημερινή διδασκαλία των καλών τεχνών και το Κυριακάτικο Σχολείο στο οποίο εξακολουθούσαν να διδάσκονται διαφόρων ειδών τέχνες (Δασκαλοθανάσης, χ.η.; Μπέτσου, 2017, 8:20). Τον Ιανουάριο του 1944 εισήχθησαν θεωρητικά μαθήματα, όπως η Ιστορία των Εικαστικών Τεχνών και η Ερμηνεία των Πινάκων. Λίγο αργότερα ξεκίνησε το εργαστηριακό μάθημα της Φωτογραφίας (Δασκαλοθανάσης, χ.η.). Το 1894 ιδρύεται ένα χωριστό τμήμα σπουδών για νεανίδες και το 1901 η φοίτηση γίνεται μεικτή. Το 1910 το τμήμα Καλών Τεχνών αυτονομείται από το τμήμα Βιομηχανικών Τεχνών, αλλά εξακολουθεί να αποτελεί μέρος του Μετσόβιου Πολυτεχνείου (Δασκαλοθανάσης, χ.η.). Διευθυντής της αυτοδιοίκητης Σχολής Καλών Τεχνών γίνεται ο ζωγράφος Γεώργιος Ιακωβίδης, ο οποίος εκείνη την περίοδο διατελούσε και Έφορος της Εθνικής Πινακοθήκης (Μπέτσου, 2017, 8:30).

Το 1930 η σχολή γίνεται ανώτατη (Δασκαλοθανάσης, χ.η.). Το Εργαστήριο αποτελεί επίσημως την βασική εκπαιδευτική μονάδα της σχολής από το 1923. Από την ίδρυση της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών μέχρι σήμερα έχουν διδάξει σε αυτήν σημαντικοί Έλληνες καλλιτέχνες αλλά και θεωρητικοί της τέχνης. Το 2006-2007 ξεκίνησε να λειτουργεί το Θεωρητικό Τμήμα της σχολής. Αυτό είναι διακριτό από το τμήμα Εικαστικών Τεχνών και κατόπιν ονομάστηκε Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης. Τα κύρια Εργαστήρια από τα οποία μπορεί κανείς να ολοκληρώσει τις σπουδές του στο τμήμα Εικαστικών Τεχνών είναι η Ζωγραφική, η Γλυπτική και η Χαρακτική (Δασκαλοθανάσης χ.η.). Η αλληλεπίδραση της εικόνας με την κοινωνία, μέσα σε συγκεκριμένα χωροχρονικά πλαίσια, αποτελεί έναν πυλώνα εξέλιξης της πορείας της ΑΣΚΤ (Μπέτσου, 2017, 2:02).

Σχήμα 1: Χρονολόγιο μετάβασης των ελληνικών προγραμμάτων σπουδών προς τον Οπτικό Γραμματισμό (Ραπανάκη, Σιδηροπούλου 2024).

3. Εικαστική Αγωγή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, η πρώτη, πιλοτική εισαγωγή των τεχνών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση έγινε με το πρόγραμμα Μελίνα, το 1995 (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 1995; Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής, χ.η; Ραπανάκη, 2022). Το πρόγραμμα ήταν αμιγώς χρηματοδοτούμενο από πόρους του ελληνικού κράτους. Αποτελούσε μια σύμπραξη των υπουργείων Παιδείας και Πολιτισμού με της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 1995; Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής, χ.η.). Στόχος του προγράμματος ήταν η προσέγγιση της διδακτικής πράξης με την καλλιτεχνική. Το πρόγραμμα αφορούσε τα εικαστικά, την μουσική, τον χορό και το θέατρο. Αυτή ήταν η πρώτη φορά, που δόθηκε η ευκαιρία στους μαθητές των δημόσιων, ελληνικών, δημοτικών σχολείων να προσεγγίσουν και να κατανοήσουν τις αρχές λειτουργίας της εικόνας ξεφεύγοντας από την απλή χειροτεχνία (Ραπανάκη, 2022).

Η δασκάλα εικαστικών και ζωγράφος Χαρίκλεια Μυταρά δημιούργησε υλικό διδασκαλίας για τις εικαστικές τέχνες, στο πλαίσιο του προγράμματος Μελίνα (Μυταρά και σύν., χ.η.). Το έργο της Μυταρά αποτελείται από ένα βιβλίο δασκάλου, μια σειρά από διαφάνειες κλασικών, μοντέρνων και σύγχρονων έργων τέχνης καθώς και μουσικά έργα Ελλήνων και ξένων συνθετών. Στο βιβλίο δασκάλου δεν αναφέρεται ο όρος “οπτικός γραμματισμός”, αλλά αναλύεται ο ρόλος του χρώματος, της γραμμής, του σημείου, του σχήματος και της υφής στην οπτική επικοινωνία. Επίσης,

προτείνονται εικαστικές ασκήσεις για την διδασκαλία των παραπάνω στοιχείων (Μυταρά και σύν., χ.η.). Στο διάστημα 1995 – 2001 εντάχθηκαν στο πρόγραμμα περίπου 100 δημοτικά σχολεία στην Ελλάδα και στην Κύπρο (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 1995; Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής, χ.η;). Αν και το πρόγραμμα ξεκίνησε φιλόδοξα, με την διοργάνωση σεμιναριακών κύκλων για εκπαιδευτικούς σε όλη την Ελλάδα, τον Μάρτιο του 2004 σταμάτησε η χρηματοδότηση και η εφαρμογή του (Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής, χ.η).

Το 2002 τα Εικαστικά εντάχθηκαν στο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου ως ένα αντικείμενο που διδασκόταν από δάσκαλο εικαστικών, μετά την λήξη του κανονικού προγράμματος και μόνο για τα παιδιά που παρακολουθούσαν το προαιρετικό, ολοήμερο πρόγραμμα (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2002). Το 2006 αναμορφώθηκε το πρόγραμμα για 28 Ολοήμερα, Πειραματικά Σχολεία (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2006). Σύμφωνα με τον σχεδιασμό, τα εικαστικά εντάχθηκαν στο κανονικό, ημερήσιο πρόγραμμα και διδάσκονταν από εκπαιδευτικό καλλιτεχνικών (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2006). Την σχολική χρονιά 2010-2011 ιδρύθηκαν τα σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, 2010). Με αυτήν την απόφαση αυξήθηκε ο αριθμός των σχολείων όπου διδάσκονταν τα εικαστικά στο πρωινό πρόγραμμα σε 800 (Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, 2010). Εντέλει, το 2016 τα εικαστικά εισήχθησαν στο πρωινό πρόγραμμα όλων των δημοτικών σχολείων της Ελληνικής Επικράτειας και, συνεπώς, το πρόγραμμα σπουδών τους απέκτησε ολοκληρωτική ισχύ (Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, 2016).

4. Οπτικός γραμματισμός στα Ελληνικά Προγράμματα Σπουδών

Το Νοέμβριο του 2021, παρουσιάστηκαν από το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας τα νέα προγράμματα σπουδών, τα οποία αναμένεται να ισχύσουν από την χρονιά 2023 – 2024. Τα νέα προγράμματα εκπονήθηκαν από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και θα συνοδευτούν από το λεγόμενο πολλαπλό βιβλίο (“Εκπαίδευση: Καινοτομούν”, 2021). Αυτή είναι η πρώτη αναθεώρηση μετά το 2003, οπότε είχαν παρουσιαστεί από το τότε Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (Αλαχιώτης, χ.η.; Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003α).

Το 2011, τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών επικαιροποιήθηκαν από τα προγράμματα για το «Νέο Σχολείο», στα οποία δινόταν έμφαση στην ενσωμάτωση των δεδομένων της επιστημονικής έρευνας και της διεθνούς πρακτικής στο δημόσιο ελληνικό σχολείο (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Υπουργείο Παιδείας και Δια Βίου Μάθησης, 2011α). Στο πλαίσιο της προαγωγής της επικοινωνιακής ικανότητας των μαθητών, εντάσσονται στόχοι που σχετίζονται με την μη – λεκτική επικοινωνία και τα διάφορα κανάλια που αυτή μπορεί να αξιοποιήσει. Πιο συγκεκριμένα, προτείνονται δραστηριότητες, που χρησιμοποιούν ως διδακτικό υλικό ταινίες του βωβού κινηματογράφου, φωτογραφίες και άλλα οπτικά παράγωγα, όπως σήματα, σύμβολα και εικόνες, χωρίς όμως να γίνεται αναφορά στον οπτικό γραμματισμό (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Υπουργείο Παιδείας και Δια Βίου Μάθησης, 2011α).

Με την επικαιροποίηση του 2011, εκδόθηκε ένα προτεινόμενο πρόγραμμα σπουδών Αισθητικής Αγωγής (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Υπουργείο Παιδείας και Δια Βίου Μάθησης, 2011β). Σε αυτό το πρόγραμμα, η αισθητική αγωγή αντιμετωπίζεται ως μία ενιαία ολότητα, που περιλαμβάνει την μουσική, τα εικαστικά, την θεατρική και την οπτικοακουστική παιδεία καθώς και την παιδεία χορού

και κίνησης. Βασικός στόχος αυτής της ενοποιημένης προσέγγισης είναι η εξοικείωση του μαθητή με εναλλακτικούς τρόπους σκέψης, που δεν περικλείονται από στενά γνωστικά πλαίσια και δεν εμπεριέχουν το δίπολο του σωστού – λάθους. Το πρόγραμμα του Νέου Σχολείου έχει προαιρετικό χαρακτήρα και λειτουργεί συμπληρωματικά προς το παλαιό πρόγραμμα, χωρίς να αποκλίνει ιδιαίτερα από αυτό (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Υπουργείο Παιδείας και δια Βίου Μάθησης, 2011β).

5. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Πρόγραμμα Σπουδών Δημοτικού – Γυμνασίου για τα Εικαστικά (2003)

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών των Εικαστικών του 2003 είναι κοινό για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003β). Σε αυτό, η προσοχή είναι προσανατολισμένη αποκλειστικά στην εξοικείωση με τις Εικαστικές Τέχνες, την καλλιέργεια της δημιουργικότητας και την γνωριμία με τα διάφορα υλικά. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την σχέση των μαθητών με τις Εικαστικές Τέχνες, γίνεται αναφορά στην “κριτική προσέγγιση” των έργων Τέχνης και στην συνολική κατανόηση του φαινομένου της Τέχνης (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003β).

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών χωρίζεται ανά ζεύγη τάξεων στο Δημοτικό και ανά τάξη στο Γυμνάσιο. Στην Α΄ και Β΄ Δημοτικού, υπάρχουν πέντε άξονες, που σχετίζονται αμιγώς με τις εικαστικές τέχνες (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003β). Οι πρώτοι τέσσερις είναι τα μορφικά στοιχεία, τα υλικά και τα μέσα, οι διάφορες μορφές των εικαστικών τεχνών και τα έργα τέχνης. Ως τελευταίος άξονας μπαίνει η εισαγωγή στην καλαισθησία. Στις Γ΄ και Δ΄ Δημοτικού, ο άξονας των έργων τέχνης αντικαθίσταται από το θέμα και το περιεχόμενο και η εισαγωγή στην καλαισθησία από την εισαγωγή στις αισθητικές αξίες. Στις Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού, οι άξονες γίνονται έξι, καθώς προστίθεται ο άξονας της ιστορίας της τέχνης. Από τους υπόλοιπους άξονες, στο μεν θέμα και περιεχόμενο προστίθεται η έννοια του νοήματος, ενώ η εισαγωγή στις αισθητικές αξίες εμπλουτίζεται με τις έννοιες της κριτικής και της ανάλυσης του έργου (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003β).

Στις τάξεις του Γυμνασίου, οι άξονες παραμένουν ίδιοι με εκείνους των Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού. Παρατηρούμε μικρές διαφοροποιήσεις, που σχετίζονται με την προσαρμογή του προσανατολισμού των αξόνων στις ικανότητες των μαθητών, έτσι όπως αυτές διαμορφώνονται από την ηλιακή και γνωστική ωριμότητα των τελευταίων. Για παράδειγμα, στον άξονα ιστορία της τέχνης – καλλιτέχνες στην Β΄ Γυμνασίου προστίθεται ο όρος τεχνοτροπίες, ενώ στην Γ΄ Γυμνασίου εισάγεται και ο όρος πολιτισμός (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003β).

Οι παραπάνω άξονες αναλύονται σε Γενικούς Στόχους, που συνδέονται κυρίως με την παραγωγή έργων τέχνης (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003β). Κυρίαρχος στόχος σε όλο το Δημοτικό είναι η έκφραση ιδεών, εμπειριών και συναισθημάτων μέσω της τέχνης. Στην Α΄ και Β΄ Δημοτικού, οι στόχοι συμπληρώνονται από τον πειραματισμό μέσω της παραγωγής έργων τέχνης, την απόκτηση γνώσεων και πληροφοριών για την τέχνη, την χρήση ορολογίας για την έκφραση σκέψεων, συναισθημάτων και ιδεών σχετικά με τα έργα τέχνης και την εκτίμηση του φαινομένου της τέχνης (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003β).

6. Νέα Προγράμματα Σπουδών

Το 2021 σχεδιάστηκαν τα Νέα Προγράμματα Σπουδών για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Σε αυτά, έγινε μια προσπάθεια να συμβαδίσει το εκπαιδευτικό πλαίσιο με την κοινωνία, έτσι όπως εκείνη διαμορφώνεται από την 4η τεχνολογική επανάσταση και την παγκοσμιοποίηση

(Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022β). Ο βασικός στόχος των Νέων Προγραμμάτων είναι η καλλιέργεια κριτικά σκεπτόμενων πολιτών, που θα αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα της βιώσιμης ανάπτυξης και θα εισφέρουν στην προσπάθεια της κοινωνικής ευημερίας (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022β). Οι βασικοί, οριζόντιοι προσανατολισμοί των Νέων Προγραμμάτων αφορούν σε στάσεις και αξίες πολιτειότητας, αλλά και στην συναισθηματική ενδυνάμωση των πολιτών. Επίσης, γίνεται προσπάθεια να επιτευχθεί γνωστική συνέχεια μεταξύ των τάξεων και των διαφορετικών βαθμίδων εκπαίδευσης, διασύνδεση των διαφορετικών αντικειμένων και διάχυση του ενός αντικειμένου μέσα στο άλλο. Τα Νέα Προγράμματα αποτελούν μια εμπλουτισμένη εξέλιξη των προηγούμενων. Έννοιες, που εισήχθησαν για πρώτη φορά στα προγράμματα του 2003, αποσαφηνίστηκαν στα Νέα Προγράμματα· ο γραμματισμός εισήχθη ως μια αφηρημένη έννοια για πρώτη φορά το 2003. Στον καινούργιο σχεδιασμό, αναλύεται σε επιμέρους και πιο συγκεκριμένα μέρη, τα οποία αποτελούν τους γραμματισμούς του 21ου αιώνα. Μεταξύ αυτών, συμπεριλαμβάνεται για πρώτη φορά η έννοια του οπτικού γραμματισμού (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022β).

7. Νέα Προγράμματα Σπουδών των Εικαστικών για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο

Από την μελέτη του Νέου Προγράμματος Σπουδών των Εικαστικών στο Δημοτικό προκύπτει ότι η βασική αρχή, πάνω στην οποία στηρίζεται, είναι η σύνδεση της παιδείας της όρασης με την παιδεία της νόησης (Μπερεδήμας και σύν., 2022). Μέσα σε αυτό, εκφράζεται ρητά η σχέση της εικαστικής αγωγής με την οπτική αντίληψη και τονίζεται η δυνατότητα νοηματοδότησης μέσω της όρασης. Ακολουθώς, συσχετίζεται το μάθημα των Εικαστικών με την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης. Τα παραπάνω δεν αποστερούν το μάθημα από την δημιουργική διαδικασία ούτε αποσκοπούν σε μια αναπλαισίωση του μαθήματος με βάση τον λόγο. Αντιθέτως, ενδυναμώνουν την νοητική διάσταση της δημιουργικής, εικαστικής πράξης (Μπερεδήμας και σύν., 2022).

Ο βασικός σκοπός του μαθήματος είναι η καλλιέργεια ενός πολύπλευρου, οπτικού γραμματισμού, που θα επιτρέπει στους μελλοντικούς πολίτες την πλήρη και ολοκληρωτική συμμετοχή τους στον οπτικό πολιτισμό (Μπερεδήμας και σύν., 2022). Στους επιμέρους στόχους του μαθήματος συμπεριλαμβάνονται:

- η παρατηρητικότητα στο ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον, έτσι ώστε να γίνει κατανοητός ο τρόπος, με τον οποίο οι εικόνες βοηθούν στην επικοινωνία ιδεών και αξιών
- η ικανότητα αποκωδικοποίησης, χρήσης στρατηγικών ανάλυσης και κατανόησης των έργων τέχνης, αλλά και των απλών εικόνων της καθημερινότητας
- η χρήση της εικαστικής διερεύνησης για την αποκωδικοποίηση των καθημερινών, κοινωνικών, πολιτισμικών και προσωπικών εμπειριών των μαθητών (Μπερεδήμας και σύν., 2022).

Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών των Εικαστικών του Δημοτικού είναι χωρισμένο σε τρεις πτυχές. Αυτές οι πτυχές διατρέχουν τα διάφορα θεματικά πεδία που το αποτελούν. Τα θεματικά πεδία είναι συνολικά δέκα (Μπερεδήμας και σύν., 2022). Η τρίτη πτυχή είναι η σύνδεση με την ζωή και αφορά στην σύνδεση της εικαστικής παραγωγής με το κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό της πλαίσιο. Επιμέρους κομμάτια αυτής της πτυχής εμφανίζονται στο 4ο, 6ο, 8ο, 9ο και 10ο θεματικό πεδίο. Το 6ο πεδίο είναι αφιερωμένο αποκλειστικά στην έννοια του οπτικού γραμματισμού. Αναλύεται στην ανάγνωση των εικόνων, στον υλικό πολιτισμό και στον οπτικό πολιτισμό. Αυτά περιλαμβάνουν την οπτική εμπειρία των μαθητών στην καθημερινή τους ζωή και τις κοινωνικές και πολιτισμικές ιδέες έτσι όπως αυτές εφαρμόζονται στα αντικείμενα και την ύλη (Μπερεδήμας και σύν., 2022).

Τα πεδία 4, 8, 9 και 10, αν και δεν περιλαμβάνουν ρητά τον όρο του οπτικού γραμματισμού, έχουν αρκετές έννοιες οι οποίες συνδέονται με αυτόν (Μπερεδήμας και σύν., 2022). Αυτές είναι η εμπειρία της επαφής με τα έργα τέχνης, οι διαχρονικές πλευρές των εικαστικών τεχνών, η διαμεσολάβηση των εικαστικών τεχνών στην σχέση του ανθρώπου με το φυσικό του περιβάλλον και η συμβολή των εικαστικών τεχνών στην συναισθηματική ολοκλήρωση και ενδυνάμωση των μαθητών. Τα παραπάνω λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες οργάνωσης της διδακτικής πράξης (Μπερεδήμας και σύν., 2022).

Είναι φανερό ότι το νέο πρόγραμμα αποτελεί μια μετεξέλιξη του προηγούμενου. Δίνει ιδιαίτερη σημασία στην καθημερινή οπτική εμπειρία του μαθητή, χωρίς να αποδυναμώνει την αξία της επαφής με τις εικαστικές τέχνες. Οι μαθητές έρχονται κοντά στην καλλιτεχνική πράξη τόσο ως θεατές, όσο και ως δημιουργοί. Τα Εικαστικά του Δημοτικού συνδέονται, μέσω του Προγράμματος Σπουδών, τόσο με το μάθημα των Καλλιτεχνικών στο Γυμνάσιο, όσο και με άλλα μαθήματα του Δημοτικού (Μπερεδήμας και σύν., 2022).

Για το μάθημα των Καλλιτεχνικών στο Γυμνάσιο έχει σχεδιαστεί ένα Νέο Πρόγραμμα που αποτελεί προέκταση του προηγούμενου (Κάρτσακα και σύν., 2022). Σε αυτό επισημοποιείται το “λανθάνον πρόγραμμα”, που βρίσκεται σε ισχύ μέχρι τώρα, με παιδαγωγική και μεθοδολογική τεκμηρίωση των πρακτικών, που οι δάσκαλοι των Καλλιτεχνικών ήδη αξιοποιούν. Το πρόγραμμα εξακτινώνεται σε βασικούς και συμπληρωματικούς άξονες· οι συμπληρωματικοί άξονες αντικατοπτρίζουν την ανάγκη για καλλιέργεια σύγχρονων δεξιοτήτων, που συνδέονται με την διαπαιδαγώγηση των πολιτών του 21ου αιώνα. Μία από τις διαστάσεις, που εισάγεται στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, είναι η ανάδειξη του οπτικού τρόπου επικοινωνίας έναντι του λεκτικού, που μέχρι στιγμής είναι κυρίαρχος στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Με βάση αυτό, γίνεται αναφορά στην ανάγκη συστηματικής καλλιέργειας του οπτικού γραμματισμού ως μία δεξιότητα απαραίτητη για την αποκωδικοποίηση των επικοινωνιακών μηνυμάτων, που ανθίζουν στην σύγχρονη εποχή (Κάρτσακα και σύν., 2022).

Το Νέο Πρόγραμμα είναι χωρισμένο ανά τάξη. Σε κάθε τάξη έχουν οριστεί δέκα άξονες, πέντε βασικοί και πέντε συμπληρωματικοί (Κάρτσακα και σύν., 2022). Ο 9ος Άξονας, ο οποίος είναι συμπληρωματικός, είναι αφιερωμένος στον οπτικό γραμματισμό και την πολυτροπικότητα. Τα θεματικά πεδία στα οποία χωρίζεται ο συγκεκριμένος άξονας, για την Α΄ Γυμνασίου, είναι ο οπτικός γραμματισμός και η πολιτισμική κληρονομιά, η πολυτροπικότητα στις εικαστικές τέχνες από την προϊστορία μέχρι την Αναγέννηση και η σημειωτική στον αρχαίο και μεσαιωνικό κόσμο. Για την Β΄ Γυμνασίου, τα θεματικά πεδία είναι η εισαγωγή στον οπτικό γραμματισμό, η εισαγωγή στην πολυτροπικότητα και η εμβάθυνση στις σημειωτικές προσεγγίσεις. Στην Γ΄ Γυμνασίου υπάρχουν τα θεματικά πεδία πολλαπλοί, εικαστικοί γραμματισμοί, πολυτροπικός γραμματισμός και πολυτροπική κατανόηση. Η πολυτροπική κατανόηση αφορά την ερμηνεία του “κόσμου” ως όλο (the world as one) και την πολυτροπικότητα των τεχνολογιών και των νέων μέσων. Βλέπουμε ότι στο Πρόγραμμα Σπουδών του Γυμνασίου οι έννοιες γίνονται όλο και πιο σύνθετες, εμπεριέχουν πολυπλοκότερα σημαίνοντα σε σχέση με το Δημοτικό. Αυτό είναι φυσιολογικό αν αναλογιστούμε την ηλικιακή και διανοητική ωριμότητα των μαθητών (Κάρτσακα και σύν., 2022).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η επαφή των μαθητών με την εικαστική παιδεία σταματάει στην Γ΄ Γυμνασίου, καθώς από το 2020 καταργήθηκε η διδασκαλία στο πρωινό πρόγραμμα τόσο των πανελλαδικώς εξεταζόμενων μαθημάτων του ελεύθερου και γραμμικού σχεδίου, τα οποία

απαιτούνται για την εισαγωγή των μαθητών στο τμήμα Αρχιτεκτονικής των Πολυτεχνικών Σχολών της Ελλάδας και στα τμήματα Εφαρμοσμένων Τεχνών, όσο και του μαθήματος της καλλιτεχνικής παιδείας που ήταν προαιρετικό στην Α΄ Λυκείου (Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, 2020). Αυτό, σύμφωνα με το υπουργείο παιδείας, οφείλεται στην χαμηλή συμμετοχή των μαθητών στα εν λόγω μαθήματα και της σποραδικότητας της διδασκαλίας τους, η οποία τους αποστερούσε τον παιδαγωγικό σκοπό τους (Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, 2020, Ιούνιος). Για τα μαθήματα του σχεδίου, η διδασκαλία τους καλύπτεται, υπό προϋποθέσεις, από το πρόγραμμα Ενισχυτικής Διδασκαλίας Ειδικών Μαθημάτων Λυκείου, σύμφωνα με τον Νόμο 4713/2020, άρθρο 14, παρ.3. Από την άλλη πλευρά, η Ένωση Καθηγητών Εικαστικών Μαθημάτων αντιδρούν στην κατάργηση τόσο των τεχνών όσο και του ελεύθερου και γραμμικού σχεδίου από το Λύκειο και προσπαθούν να υποστηρίξουν την επαναφορά τους χρησιμοποιώντας ακόμη και ένδικα μέσα (Ένωση Εκπαιδευτικών Εικαστικών Μαθημάτων, 2023). Παρά την κατάργηση, το 2022 σχεδιάστηκαν και εκδόθηκαν Νέα Προγράμματα Σπουδών τόσο για το Ελεύθερο Σχέδιο όσο και για το Γραμμικό (Γιαννημάρα και σύν., 2022α; Γιαννημάρα και σύν., 2022β). Και τα δύο μαθήματα, μέσα από τις επιμέρους στοχεύσεις τους, καλλιεργούν υψηλές δεξιότητες οπτικού γραμματισμού, που σχετίζονται με την ικανότητα αποκωδικοποίησης της οπτικής σκέψης και αντίληψης. Παρ' όλ' αυτά, ο όρος οπτικός γραμματισμός δεν απαντάται ρητώς σε κανένα από τα δύο Προγράμματα (Γιαννημάρα και σύν., 2022α; Γιαννημάρα και σύν., 2022β).

8. Νέα Προγράμματα Προσχολικής Αγωγής και των υπολοίπων μαθημάτων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Στην Προσχολική Αγωγή, στο θεματικό πεδίο “παιδί και επικοινωνία” δίνεται έμφαση στην πολυτροπικότητα των κειμένων και στην ανάδειξη διαφόρων σημειωτικών συστημάτων παραγωγής νοήματος. Αν και δεν γίνεται σαφής αναφορά στον οπτικό γραμματισμό, αναδεικνύεται η ικανότητα ανταπόκρισης σε διάφορα είδη ερεθισμάτων, μεταξύ των οποίων και τα εικονικά. Με δεδομένο τον διεπιστημονικό χαρακτήρα της προσχολικής αγωγής, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για κριτικό γραμματισμό και γραμματισμό των μέσων. Στόχος της αξιοποίησης διαφόρων μέσων και συστημάτων είναι η καλλιέργεια της ενταξιακής και διαφοροποιημένης προσέγγισης στην διδακτική πράξη (Πεντέρη και σύν., 2021).

Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας Δημοτικού χωρίζεται σε πέντε θεματικά πεδία. Για κάθε θεματικό πεδίο έχουν προσδιοριστεί τα προσδοκώμενα αποτελέσματα ανά τάξη (Μαγουλά και σύν., 2022). Στην Ε΄ Δημοτικού, ανάμεσα στα προσδοκώμενα αποτελέσματα που συνδέονται με το 2ο θεματικό πεδίο “κειμενικοί τύποι – πολυτροπικότητα”, εμφανίζεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων οπτικού γραμματισμού. Στο ίδιο θεματικό πεδίο υπάρχουν και άλλες έμμεσες αναφορές σε δεξιότητες, που συνδέονται με τον οπτικό γραμματισμό, αν και ο όρος δεν εκφράζεται κάπου αλλού ρητώς. Για παράδειγμα, στην Α΄ Δημοτικού εμφανίζεται ως προσδοκώμενο αποτέλεσμα η ικανότητα των μαθητών να συνδέουν ένα κείμενο με μια εικόνα, μέσα στο πλαίσιο ενός γεγονότος. Στην Β΄ Δημοτικού προσδοκάται να μπορούν οι μαθητές να συντάσσουν περιγραφές για οικεία πρόσωπα, χώρους ή αντικείμενα, με αναφορά στα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις εντυπώσεις τους καθώς επίσης και να εικονογραφούν τα κείμενα αυτά. Επιπλέον έμφαση δίνεται στην πολυτροπικότητα, η οποία περιλαμβάνει και την λειτουργία της εικόνας ως σημειωτικού μέσου μετάδοσης νοήματος (Μαγουλά και σύν., 2022).

Για τη Νεοελληνική Γλώσσα Γυμνασίου η πιο κοντινή, έμμεση αναφορά στον Οπτικό Γραμματισμό είναι η ικανότητα των μαθητών να αξιοποιούν μη λεκτικούς σημειωτικούς τρόπους, ανάμεσα στους οποίους εντάσσονται και οι εικόνες, τα σύμβολα, τα σκίτσα κλπ (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022γ).

Στα Μαθηματικά Δημοτικού δεν εμφανίζεται ρητά ο όρος οπτικός γραμματισμός, εντούτοις, το ίδιο το μάθημα κατευθύνεται στην καλλιέργεια οπτικών δεξιοτήτων που συνδέονται με την οπτική αναπαράσταση αριθμών, την κατανόηση των συμβόλων, την αποκωδικοποίηση μοτίβων, την ικανότητα αναγνώρισης και ταξινόμησης γεωμετρικών σχημάτων με βάση τα χαρακτηριστικά τους, την αντίληψη του επιπέδου και του χώρου, την διερεύνηση των αρχών της συμμετρίας, την εκτίμηση των μεγεθών και την ικανότητα άντλησης πληροφοριών από εικονογράμματα και ραβδογράμματα για την εξαγωγή συμπερασμάτων (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022δ).

Αντίστοιχα ούτε στα Μαθηματικά Γυμνασίου δεν υπάρχει η έννοια οπτικός γραμματισμός, ενώ, αντιθέτως, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα κατακλύζονται από αναφορές σε δεξιότητες που προαπαιτούν την ικανότητα οπτικής ερμηνείας συμβόλων (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022ε). Ενδεικτικά, να αναφερθούν η αναγνώριση και η συμβολική έκφραση της ευκλείδειας διαίρεσης, η αντίληψη της απόστασης των ακέραιων αριθμών από το μηδέν με βάση την απόλυτη τιμή τους, η χρήση εποπτικών μοντέλων για την πρόσθεση, την αφαίρεση και τον πολλαπλασιασμό ακεραίων και η ερμηνεία των πολλαπλών νοημάτων των συμβόλων συν (+) και (-). Άλλα νοήματα, που περιλαμβάνουν ίχνη του οπτικού γραμματισμού, αφορούν την αναγνώριση, σύγκριση και περιγραφή κανονικοτήτων καθώς και την αναπαράσταση κανονικοτήτων με εικόνες, σχήματα, πίνακες τιμών και σημεία. Πολύ σημαντική είναι η σύνδεση της ανάπτυξης μαθηματικών δεξιοτήτων με την κριτική ερμηνεία του εξωτερικού κόσμου (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022ε).

Στη Φυσική Γυμνασίου, στο θεματικό πεδίο του “ηλεκτρομαγνητισμού” εντοπίζονται ίχνη οπτικού γραμματισμού χωρίς όμως να χρησιμοποιείται ρητά ο όρος (Νισταζάκης και σύν., 2022). Πιο συγκεκριμένα, ανάμεσα στα προσδοκώμενα αποτελέσματα, αναφέρεται η ικανότητα των μαθητών να αναγνωρίζουν τις δυναμικές γραμμές ως τρόπο απεικόνισης ενός πεδίου. Επιπλέον, η δεξιότητα των μαθητών να σχεδιάζουν διάφορες δυνάμεις καθώς και να κατασκευάζουν, να μελετούν και να ερμηνεύουν διαγράμματα (Νισταζάκης και σύν., 2022) μαρτυρά μια άρρητη σύνδεση του μαθήματος με τον οπτικό γραμματισμό.

Στη Βιολογία Γυμνασίου, είναι σημαντική η ικανότητα της παρατήρησης οπτικών πληροφοριών και η ταξινόμηση των εικονιζόμενων στοιχείων (Γαριού και σύν., 2022α). Επίσης, το σχέδιο αναδεικνύεται σε σημαντικό γνωστικό εργαλείο και η εξοικείωση με την ερευνητική διαδικασία, μέσα από την αξιοποίηση οπτικών τεκμηρίων, χρήσιμη δεξιότητα. Παρ’ όλ’ αυτά, δεν γίνεται σαφής χρήση του όρου οπτικός γραμματισμός (Γαριού και σύν., 2022α). Ανάλογη θέση διατηρεί η διαχείριση της οπτικής πληροφορίας και στο Πρόγραμμα Σπουδών της Βιολογίας Λυκείου (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022στ). Αντιστοίχως, το μάθημα της Γεωγραφίας συνδέεται άμεσα με την ερμηνεία οπτικών συμβόλων και χαρτών τόσο στο Δημοτικό όσο και στο Γυμνάσιο (Γαριού και σύν., 2022β; Ευελπίδου και σύν., 2022).

9. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, από το 2020 και εξής έχει πραγματοποιηθεί μεγάλη πρόοδος στα ελληνικά Προγράμματα Σπουδών σε σχέση με την ενσωμάτωση της έννοιας του οπτικού γραμματισμού. Ιδιαίτερος στο μάθημα των εικαστικών τεχνών του Δημοτικού, ο οπτικός γραμματισμός έχει αναδειχθεί σε βασικό στόχο. Το σχολικό έτος 2022-2023, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής ολοκλήρωσε μια μεγάλη επιμορφωτική δράση προς τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων και των μαθημάτων προκειμένου να τους εξοικειώσει με τις νεοεισαχθείσες έννοιες. Επίσης, αναδύεται όλο και μεγαλύτερο επιστημονικό ενδιαφέρον για την έρευνα της συγκεκριμένης έννοιας και τις ιδανικές πρακτικές για την βαθύτερη ενσωμάτωσή της στο Ελληνικό Σχολείο. Ωστόσο, υπάρχει πεδίο περαιτέρω εξέλιξης σε σχέση με την διείσδυση της έννοιας του οπτικού γραμματισμού στην κουλτούρα του Ελληνικού Εκπαιδευτικού συστήματος και ευρύτερης διάχυσης του σε περισσότερα αντικείμενα.

Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητή η άμεση σύνδεση του Οπτικού Γραμματισμού με τα γνωστικά αντικείμενα των θετικών επιστημών, όπως η φυσική και η βιολογία και, ακολούθως, οι πολλαπλοί τρόποι αλληλεπίδρασης των εικαστικών τεχνών με αυτά. Τέλος, πρέπει να αναδειχθεί η σύνδεση του οπτικού γραμματισμού με την ικανότητα κριτικού αναστοχασμού πάνω στην ερμηνεία του κόσμου που μας περιβάλλει και των κοινωνικών διεργασιών που μας επηρεάζουν. Οι εικαστικές τέχνες αναδύονται ως το κατεξοχήν εργαλείο καλλιέργειας του οπτικού γραμματισμού· υπό αυτό το πρίσμα, ο ρόλος τους σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης θα πρέπει να αναβαθμιστεί, προκειμένου, το σχολείο του 21ου αιώνα να μπορέσει να εκπληρώσει τον σκοπό του σε σχέση με την καλλιέργεια κριτικά σκεπτόμενων πολιτών.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αλαχιώτης, Σ. Ν. (χ.η.). *Για ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα: Η Διαθεματικότητα και η Ενέλικτη Ζώνη αλλάζουν την παιδεία και αναβαθμίζουν την ποιότητα της Εκπαίδευσης*. http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/s_alax_diathematikotita.pdf
- Anderson, G. (2016, January). Drawing as a way of knowing. *Interalia Magazine*. <https://www.interaliomag.org/interviews/gemma-anderson/>
- Μπέτσου, Β. (2017). *Παρουσίαση της ΑΣΚΤ με αφορμή τον εορτασμό για τα 180 χρόνια της Σχολής* [Βίντεο στο YouTube]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=GsK1m9DSYY4>
- Γαριού, Α., Δοκοπούλου, Μ., & Πούλου, Π. (2022α). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Βιολογίας στις Α', Β' και Γ' γυμνασίου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Γαριού, Α., Αποστόλου, Χ., & Μπιμπουδή, Μ. (2022β). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Γεωγραφίας στις Ε' και Στ' δημοτικού* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Γιαννημαρά, Ε., Σοφρά, Β., & Τζωρτζάκης, Ι. (2022α). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα του Ελευθέρου Σχεδίου στη Γ' λυκείου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Γιαννημαρά, Ε., Σοφρά, Β., & Τζωρτζάκης, Ι. (2022β). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα του Γραμμικού Σχεδίου στη Γ' λυκείου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Δασκαλοθανάσης, Ν. (χ.η.). *Ιστορικό*. ASFA. <http://www.asfa.gr/idrima/istoria>
- Εκπαίδευση: Καινοτομούν τα νέα σχολικά προγράμματα (2021, 11 Νοεμβρίου). *Η Καθημερινή*. <https://www.kathimerini.gr/society/561582403/ekpaideysi-kainotomoy-n-ta-nea-scholika-programmata/>
- Ένωση Εκπαιδευτικών Εικαστικών Μαθημάτων. (2023, Νοέμβριος 16). Στην αναμονή της τελεσίδικης απόφασης του ΣτΕ για την επαναφορά των Καλλιτεχνικών Μαθημάτων στο Λύκειο [Δελτίο Τύπου].

- <https://www.art-teachers.com/stin-anamoni-tis-telesidikis-apofasis-toy-ste-gia-tin-epanafora-ton-kallitechikon-mathimaton-sto-lykeio/>
- Ευελπίδου, Ν. Ν., Κάβουρα, Α. Π., Καταρτζής, Ι., & Μακρή, Κ. (2022). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Γεωλογίας - Γεωγραφίας στις Α' και Β' γυμνασίου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Hardiman, M. (2019, February 20). The arts need to be a central part of schooling. EducationWeek. <https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-the-arts-need-to-be-a-central-part-of-schooling/2017/10>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2022α, Δεκέμβριος 12). *Εξ αποστάσεως Επιμόρφωση στα Νέα Προγράμματα Σπουδών Γενικής Εκπαίδευσης* [Δελτίο Τύπου]. <https://www.minedu.gov.gr/publications>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2022β, Οκτώβριος). *Επιμόρφωση στα νέα Προγράμματα Σπουδών Γενικής Εκπαίδευσης: Τομές και Συνέχειες* [PowerPoint slides]. https://elearning.iep.edu.gr/study/pluginfile.php/1609582/mod_resource/content/1/epimorfosi_sta_nea_programmata.pdf
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2022γ). *Πρόγραμμα Σπουδών Νεοελληνικής Γλώσσας στις Α', Β' και Γ' γυμνασίου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2022δ). *Πρόγραμμα Σπουδών Μαθηματικών δημοτικού* [Πρόγραμμα Σπουδών]. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2022ε). *Πρόγραμμα Σπουδών Μαθηματικών στις Α', Β' και Γ' γυμνασίου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2022στ). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Βιολογίας στις Α', Β' και Γ' τάξεις λυκείου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής. (χ.η.). *Πρόγραμμα Μελίνα*. <https://www.iema.gr/melina>
- Καρίδα, Φ., Σοφικίτης, Φ., & Χάιτα, Σ. (2022). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των Καλλιτεχνικών των Α', Β' και Γ' γυμνασίου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Letsiou, M. (2012). Sketchbook as a learning tool. *Art Education journal*, 28. Hellenic Art Teachers Union.
- Μαγουλά, Ε., Μήτσης, Ν., Κανελλόπουλος, Δ., Μήτση, Α., Οικονομάκου, Μ., Σαμαρά, Σ., Τζανάκη, Α., & Τζανάκη, Α. (2022). *Πρόγραμμα σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας στο δημοτικό* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Μπερεδήμας, Π., Δαφιώτης, Π., Λέτσιου, Μ., & Σαρρής, Δ. (2022). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των Εικαστικών στο δημοτικό* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Μυταρά, Χ., Μωραΐτη, Ε., & Πλαγιάννη, Α. (χ.η.). *Η ματιά των εικαστικών*. Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων & Υπουργείο Πολιτισμού: Κεντρική επιτροπή συντονισμού προγράμματος «Μελίνα». https://www.iema.gr/data/EducationalProjects/Melina/eikastika/H_MATIA_TON_EIKASTIKON_Vivlio_Daskalou.pdf
- National Endowment for the Arts. (2015, July). *How creativity works in the brain*. *Artworks & National Endowment for the Arts*. <https://www.arts.gov/sites/default/files/how-creativity-works-in-the-brain-report.pdf>
- Νισταζάκης, Ε. Ε., Γκινούδη, Α., Διαμαντής, Ν., Δρόλαπας, Α., Καπότης, Ε., Κεραμιδάς, Κ., & Ρουμπέα, Γ. (2022). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Φυσικής στις Α', Β' και Γ' γυμνασίου* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Όθων Βασιλεύς της Ελλάδος. (1836/1837). *Διάταγμα περί εκπαίδευσως στην αρχιτεκτονικήν*. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Α 82/31.12.1836/12.1.1837
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2003α). *Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών: Γενικό μέρος* [Πρόγραμμα Σπουδών]. http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/1Geniko_Meros.pdf
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2003β). *Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών: ΔΕΠΠΣ - ΑΠΣ Εικαστικών* [Πρόγραμμα Σπουδών]. <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Υπουργείο Παιδείας και δια Βίου Μάθησης. (2011α). *Νέο Σχολείο: Πρόγραμμα σπουδών, σχολική και κοινωνική ζωή, πρωτοβάθμια εκπαίδευση* [Πρόγραμμα Σπουδών]. <http://ebooks.edu.gr/info/newps/.pdf>
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Υπουργείο Παιδείας και δια Βίου Μάθησης. (2011β). *Πρόγραμμα σπουδών για το Νέο Σχολείο: πεδίο: Πολιτισμός -Δραστηριότητες Τέχνης για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση* [Πρόγραμμα Σπουδών]. http://ebooks.edu.gr/info/newps/αισθητικη_αγωγή.pdf

- Πεντέρη, Ε., Χλαπάνα, Ε., Μέλλιου, Κ., Φιλιππίδη, Α., & Μαρινάτου, Θ. (2022). *Πρόγραμμα σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση – Διευρυμένη εκδοχή* [Πρόγραμμα Σπουδών]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>
- Ραπανάκη, Κ. (2022). *Οι αντιλήψεις των παιδιών για το φως και το χρώμα ως φυσικά φαινόμενα: Μια πρόταση αξιοποίησης του εικαστικού μαθήματος στο Δημοτικό Σχολείο ως διεπιστημονική σύνδεση της Τέχνης και των Φυσικών Επιστημών στη διδακτική πράξη* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής]. Ιδρυματικό Αποθετήριο Πολυπόνη. <https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/handle/11400/1727>
- Σιδηροπούλου, Μ., & Χριστοφή, Σ. (2019). Για την υλικότητα της γλώσσας: Παιδαγωγικές, διδακτικές και μεθοδολογικές διαστάσεις. *Τόμος Πρακτικών του 3ου Διεθνούς Συνεδρίου: «Γραμματισμός και σύγχρονη κοινωνία: Ταυτότητες, κείμενα, θεσμοί»* (σσ. 513-524). Λευκωσία, Κύπρος. https://www.pi.ac.cy/pi/files/epimorfosi/synedria/literacy/2019/3rd_Lit_Con_Proceedings.pdf
- Συνταγματική η κατάργηση “ελευθέρου σχεδίου” και “γραμμικού σχεδίου” από τα λύκεια. (2021, Δεκέμβριος 30). Η Ναυτεμπορική. <https://rb.gy/2kq7it>
- Taylor, A. (2008) Foreword - Re: Positioning Drawing. In S. Garner (Ed.), *Writing on Drawing: Essays of Drawing Practice and Research* (pp. 9-12). Intellect Books.
- Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. (2010). Απόφαση με αριθμ. Φ3/609/60745/Γ1/2010: Ορισμός 800 δημοτικών σχολείων με ενιαίο αναμορφωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Β 804/9.6.2010.
- Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. (2016). Απόφαση με αριθμ. Φ12/657/70691/Δ1: *Ωρολόγιο Πρόγραμμα Ενιαίου Τύπου Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου*. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Β 1324/11.5.2016.
- Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. (2002). Απόφαση με αριθμ. Φ.50/76/121153/Γ1: *Ορισμός προγραμμάτων σπουδών, ωραρίου και ωρολογίου προγράμματος ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου*. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Β 1471/22.11.2002.
- Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. (2006). Απόφαση με αριθμ. Φ.51/154/77093/Γ1: *Αναμόρφωση ωρολογίων προγραμμάτων των 28 ολοήμερων πειραματικών σχολείων*. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Β 1139/23.8.2006.
- Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. (2020). Νόμος 4713/2020, άρθρο 14, παρ. 3: *Εκσυγχρονισμός της ιδιωτικής εκπαίδευσης και άλλες επείγουσες διατάξεις*. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Α 147/29.7.2020.
- Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού. (2020, Ιούνιος 18). *Fake news ο εξοβελισμός της τέχνης από τα σχολεία!* [Δελτίο Τύπου]. <https://www.minedu.gov.gr/rss/45406-18-06-20-fake-news-o-eksovelismos-tis-texnis-apo-ta-sxoleia>
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (1995). *Πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ»: Εκπαίδευση και Πολιτισμός*. <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=2583>